Реакція читачів на цей твір неоднорідна. Більш того, часто можна почути негативні відгуки: про сам роман, "похмурий та злий", про головного героя — "який же герой з убивці", про відсутність будь-якої позитивної, доброї сили.

Я теж не можу сказати однозначно: "Сподобався". Чесно кажучи, прочитавши роман, настрій не піднявся, для себе, для вирішення якихось питань, для духовної підтримки, коли якісь рядки сприймаються співзвучно тобі, я перечитувати його не буду. Але все ж таки читати було цікаво. Таке унікальне поєднання детективного сюжету з глибиною психологічного аналізу. І питання, що виникли у мене, були не з XIX ст., із трущоб та окраїн славетного Петербурга, а досить актуальні, сучасні. Кожна людина колись замислюється над визначенням Добра й Зла і хоче визначити для себе цю непросту межу між ними.

Життя раз у раз пересуває її то праворуч, то ліворуч. Дивлячись з різних точок зору, можна розуміти відстань між "добре" й "погано" теж по-різному. Особливо, коли якийсь вчинок намагаєшся приміряти на себе.

Візьмемо, наприклад, державно-суспільний лад. Скільки разів незадоволені чимось люди звинувачують не самий лад, а протилежну, "щасливу половину" або якийсь там відсоток людства. Скільки разів ладні навіть знищити суперника, ворога фізично — немов цим можна встановити справедливість! Правда, багато хто зупиняється перед конкретною дією, вважаючи себе слабким, нездатним для ролі виконавця, але не відкидаючи самої ідеї. "Ось якби хтось інший зробив"...

Ця проблема спробувати себе як виконавця ідей постає і перед головним героєм роману Родіоном Раскольниковим. Збуджена жахливим життям уява нанизує епізод за епізодом на пронизуючий серце біль: кинуто університет і немає можливостей влаштуватися на роботу, у кожному листі від матері приховано за буденними рядками принизливий натяк на гроші, люба сестра, його чиста, розумна Дунечка, хоче пожертвувати собою заради сім'ї, збираючись заміж за чужу, несимпатичну їй людину, кругом самі борги — і немає та не буде тому кінця.

А поруч — ті ж самі злидні: п'яний службовець Мармеладов, з його хворою на сухоти дружиною та малими дітьми, що живуть на гірко зароблені гроші старшої доньки Соні, яка, рятуючи сім'ю від голодної смерті, іде на панель — і теж немає гарантій, що зможе довго протриматися, що маленька сестричка не повторить її долю. П'яне дівча на бульварі, що потрапило через свої злидні до чужих рук... Десятки й сотні принижених та скривджених, що живуть на горищах та у підвалах, що залишили сподівання на краще "завтра". Раскольникову навіть сниться, як озлоблені сірим, нужденним життям, знаходячи вихід у пияцтві, п'яні люди вимішують своє лихо, свою образу на інших, слабкіших — знущаються із старого коня, а потім забивають його до смерті.

(Герой сприймає чужий біль, як свій, він прагне допомогти їм, встановити рівновагу у суспільстві. Ось і спадає на думку — вбити стару лихварку Олену Іванівну, а її гроші, що все одно заповідано монастиреві, віддати тим, кого вони можуть врятувати.

"Одне життя і сто людських доль натомість — ось тут арифметика!" Раскольников доходить висновку, що "одиничне зло дозволене, якщо головна мета добра". Розмова студента й офіцера, яку він випадково почув, тільки зміцнює його впевненість у правильність цієї ідеї, а припущення студента й офіцера про можливого виконавця вбивства тільки підтверджує думку про небуденність власної натури...

Чесно кажучи, кожен з нас, буває, вважає себе кращим за інших, суперменом у якійсь галузі, часто не помічаючи, що це "над людьми" може призвести до "від людей", "без людей", а від простої вседозволеності навіть у буденному — один крок до Ніцше, Гітлера...

Реальний вчинок перевертає все з ніг на голову: гроші тихенько пропадають під каменем на безлюднім подвір'ї, разом з Оленою Іванівною вбито її сестру Лізавету та ще й, мабуть, з майбутнім малям, — духовну сестру Сонечки Мармеладової, з якою вони обмінялися натільними хрестиками. А найголовніше — він розуміє, що не може стояти поруч з матір'ю, сестрою, бо перестав бути гідним їхньої любові та поваги.

Усе це й складає кару, моральне покарання, моральне самокатування героя, проти якого не висунуто обвинувачення й немає доказів, але сам він не може спокійно жити. У порівнянні із злочином, на опис якого і підготовку до нього відведено одну частину роману, це самокатування займає у шість разів більше, а визнання — один рядок. Що поруч з ним офіційне покарання — восьмирічна каторга! Вона тільки допоможе очистити душу стражданнями.

Раскольников вважає, що його місце тепер — з тими, хто переступив,. І ось поруч опиняється зовнішньо чистий і правильний Лужин, з його підступною душею, ладний звести наклеп на беззахисну дівчину навіть у день поховання її батька, щоб досягти своєї мети.

"Ми того самого поля ягоди", — каже йому і Свидригайлов — людина, в якій смугами йде хороше й мерзотне, який може довести до самогубства підлітка, спровокувати смерть дружини й допомогти чужим йому сиротам, може бавитися, мов лялькою, шістнадцятирічною "нареченою" і потурбуватися, щоб її більше не стали продавати, шантажувати кохану дівчину таємницею про її брата і схилитися перед її чистотою та людяністю.

А— Соня, яку він вважав нижчою за себе, занадто м'якою, беззахисною для цього жорстокого світу, доведе йому необхідність зняти гріх з душі, стане твердою підтримкою та другом...

Роман кличе до серйозних роздумів, закликає переосмислити моральні цінності й принципи, дійти розуміння вічного закону — цінності людського життя, як чужого, так і власного, що не маєш права зганьбити.

І все ж таки хочеться, щоб твір не був таким похмурим, знайти позитивного героя. Спочатку навіть здається, що такий герой є. Недарма ж сам автор дав йому вказуюче прізвище — Разуміхін (чи Вразуміхін, як він сам говорить про колишній варіант імені). Теж бідний студент, добрий товариш, енергійна, розумна людина, але, на відміну від Раскольникова, не лежить увесь час на дивані, доводячи себе своїми думками до останнього ступеня, не бере у руки сокиру, а тихенько працює, заробляючи своїми знаннями хоч по карбованцю на гідне життя. Буде наречена з невеличким достатком — можна й справу розпочати. Тихо, спокійно, лагідно, ні з ким не посварившись, нічого не збираючись у цьому ладі змінювати, проте пристосовуючись до нього.

Порівняйте з Раскольниковим, який поставив себе кращим з людей, щоб щось зробити для них, цього Розуміхіна, який хоче просто бути одним з них, а жити — для себе, і ви зрозумієте, що він просто ніякий не герой — у першому значенні цього слова...

Я знову ж таки кажу, що ставлення моє до роману "Злочин і кара" неоднозначне, що я не можу легко сказати: "Сподобався". Але книга, що викликає стільки роздумів, безумовно, книга цікава.